

Seletuskiri Vabariigi Valitsuse määruse „Riigi teaduspreemiate põhimäärus“ eelnou juurde

1. Sissejuhatus ja eesmärk

Riigi teaduspreemiate põhimäärus kehtestatakse uue terviktekstina, sest kehtiv 10. oktoobri 2024. a määrus nr 63 „Riigi teaduspreemiate põhimäärus“ muutub kehtetuks 1. oktoobrist 2025, kui jõustub teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seadus (edaspidi *TAIKS*). Määrus kehtestatakse TAIKS § 6 lõike 3 alusel.

Viimased muudatused kehtivasse määrusesse viidi sisse 2024. aastal ning muudatuste tulemusel ühtlustati pikaajalise tulemusliku teadus- ja arendustöö eest määratava preemia rahaline suurus teiste Eestis väljaantavate elutöö preemiatega. Eelnõu koostamisel on lähtutud kehtiva riigi teaduspreemiate määruse sõnastusest.

Määruse eelnõu ja seletuskirja on ette valmistanud Haridus- ja Teadusministeeriumi teadus- ja arendustegevuse osakonna nõunik Mariann Saaliste (735 0214, mariann.saaliste@hm.ee), teadus- ja arendustegevuse osakonna peaekspert Katrin Mandra (735 0142, katrin.mandra@hm.ee) ning õigus- ja personalipoliitika osakonnaõigusnõunik Kirke Treial (730 1080, kirke.treial@hm.ee).

2. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu §-s 1 sätestatakse määruse reguleerimisala. Vastavalt TAIKS § 6 lõikele 3 reguleeritakse määrusega riiklike teaduspreemiate suurus, liigid, määramise tingimused ja kord ning riigi teaduspreemiate komisjoni moodustamine, ülesanded ja töökord.

Eelnõu §-s 2 sätestatakse, kellele Eesti Vabariigi teaduspreemiad (edaspidi *preemia*) määratakse. Preemiad määratakse Eesti akadeemilistele töötajatele, teadlastele ja teaduskollektiividele silmapaistvate teadus- ja arendustöö tulemuste eest. Kuigi teaduspreemia määratlus hõlmab arendustööle suunatud aspekte, kehtib sarnaselt varasemaga põhimõte, et teadussaavutused on kõigi teaduspreemiate liikide määramisel primaarsed.

Eelnõu §-s 3 sätestatakse preemiate suurus ja liigid. Lõike 1 kohaselt määratakse igal aastal üks 65 000 euro suurune elutööpreemia pikaajalise tulemusliku teadus- ja arendustöö eest. Preemia suurus on sarnane teiste Eestis väljaantavate elutööpreemiatega (nt haridustöötaja elutööpreemia, Wiedemanni keeleauhind, kultuuri elutöö preemia).

Lõike 2 kohaselt antakse igal aastal välja 20 000 euro suurused aastapreemiad, et tõsta esile eelmise nelja aasta jooksul valminud ja avaldatud parimaid teadustöid. Preemiaid on kokku kuni kaheksa ning need määratakse kõikides Frascati käsiraamatus¹ toodud teadusvaldkondades. Igas valdkonnas on võimalik igal aastal anda välja vähemalt üks 20 000 euro suurune preemia, kuid preemiate määramine on paindlik. Näiteks võib ühes valdkonnas ühel aastal välja anda kolm aastapreemiat ning teises valdkonnas jätta preemia sel aastal välja andmata. Arvestades asjaolu, et mõned Frascati valdkonnad on väga laia fookusega (nt loodusteadused), on võimalik välja anda kuni kaheksa aastapreemiat. Väljaantavate aastapreemiate arvu üle otsustab teaduspreemiate komisjon kaalutlusõiguse alusel.

---

¹https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2015/10/frascati-manual-2015_g1g57dcb/9789264239012-en.pdf

Aastapreemiate väljaandmise aluseks on eelneva nelja kalendriaasta jooksul valminud ja avaldatud parimad teadustööd.

Lõike 3 kohaselt võib igal aastal välja anda ühe 50 000 euro suuruse preemia väljapaistva teadusliku avastuse eest. Mõeldud on avastusi, leiutisi või teadus- ja arendustööd, mis on oluliselt mõjutanud konkreetset teadusvaldkonda, aidanud kaasa uue teadusvaldkonna rajamisele või viinud suure sotsiaal-majandusliku mõjuga innovaatilise tooteni.

Lõikes 4 on täpsustatud tingimust, et väljapaistva teadusliku avastuse eest võib preemiat määrata olenemata sellest, kas autorit (autoreid) on sama töö või muude tööde eest varem autasustatud Eesti teaduspreemia(te), elutööpreemia või rahvusvaheliste preemiate või autasudega.

Eelnõu §-s 4 on sätestatud kes, kuidas ja millal esitab ettepanekud preemia määramiseks.

Lõikes 1 on sätestatud, et konkursi väljakuulutamise tähtaeg on teaduspreemiate määramise aastale eelneva aasta 1. oktoober. Samuti on lõikes sätestatud, et koos konkursiteatega tuleb avaldada ka konkursi tingimused (info esitatavate dokumentide ning nende saatmise korra ja tingimuste kohta). Samuti see, et konkursiteade avaldatakse Eesti Teaduste Akadeemia ja Haridus- ja Teadusministeeriumi veebilehel ning Eesti Teadusinfosüsteemis.

Lõikes 2 on fikseeritud, kes võivad riigi teaduspreemiate komisjonile ettepanekuid esitada. Kehtiv määrus sätestab, et ettepanekuid preemia määramiseks võivad riigi teaduspreemiate komisjonile esitada ülikoolide ning positiivselt evalveeritud teadus- ja arendusasutuste akadeemilised otsustuskogud ja Eesti Teaduste Akadeemia akadeemikud, Eesti Tööstus- ja Kaubandus-Tööstuskoda ja Teenusmajanduse Koda ning Eesti Noorte Teaduste Akadeemia otsustuskogu.

Lõikes 3 sätestatakse tähtaeg ettepanekute esitamiseks, milleks on 15. detsember.

Lõikes 4 täpsustatakse, et preemia esitatud teaduskollektiivi puhul peab iga kollektiivi liikme isiklik teaduslik panus olema täpselt formuleeritud. Kollektiivi liikmete isikliku panuse täpne formuleerimine aitab hiljem kaasa preemiasumma õiglasemale jagamisele juhul, kui kollektiiv osutub preemia vääriliseks.

Lõikes 5 täpsustatakse aastapreemia esitatavate teadustööde piiranguid ühise autorsuse puhul. Silmas on peetud kaasautorsust autoriõiguse seaduse § 30 lõike 2 mõttes. Tegemist on nende juhtudega, kus teadustöö osadel on igaühel iseseisev tähendus. Näiteks juhul, kui aastapreemia on saanud tööde tsükkel, ei ole lubatud kaasautorite poolt järgmistel aastatel tsükli ühtegi osa aastapreemia esitatavate tsüklite osana kasutada. Teadustööde tsükli all mõeldakse omavahel sisuliselt seotud osadest koosnevat teadustööd. Sageli esitatakse ettepanekuid preemia määramiseks tööde tsüklitele, milles sisalduvad üksikud artiklid on varem aastapreemia saanud tööde tsüklite komponendid. Ei ole mõistlik anda aastapreemiat välja kaks korda sama töö eest.

Lõike 6 kohaselt võib aastapreemia esitada varasemalt aastapreemiaga autasustatud akadeemilisi töötajaid, teadlasi ja teaduskollektiive taas esitada uue teadustöö eest kümne aasta möödudes preemia määramisest.

Eelnõu §-s 5 sätestatakse komisjonile esitatavad nõuded.

Lõikes 1 sätestatakse, et konkursi läbiviimist korraldab ning preemiate määramiseks esitatud ettepanekuid arutab ja teadustöid hindab riigi teaduspreemiate komisjon.

Lõikes 2 sätestatakse, et komisjoni koosseisu kinnitab Vabariigi Valitsus haridus- ja teadusministri ettepanekul kuni kuueks aastaks. Samuti see, et komisjoni töö eest vastutab

valdkonna eest vastutav minister. Ettepanekut komisjoni koosseisu kinnitamiseks tehes püütakse võimalusel arvestada soolist, vanuselist, institutsionaalset ja valdkondlikku tasakaalu.

Lõikes 3 sätestatakse, et komisjon koosneb vähemalt 12-st teadus- ja arendustegevuse erinevate valdkondade tunnustatud teadlasest, sh akadeemikutest.

Lõike 4 kohaselt komisjoni esimees on ametikoha järgi Eesti Teaduste Akadeemia president. Esimehe mistahes põhjusel eemaloleku korral täidab seda rolli komisjoni ealiselt vanim liige. Komisjoni hääleõigusega sekretäri nimetab komisjoni esimees. Sekretär korraldab komisjoni töö tehnilise poole, aga ei osale hindamisprotsessis.

Lõikest 5 tulenevalt avalikustab komisjon preemiate määramiseks nõuetekohaselt esitatud ettepanekud 20. jaanuariks.

Lõikes 6 sätestatakse komisjoni õigused. Komisjonil on õigus avalikkusele tutvustada teaduspreemiatele esitatud kandidaate ja nende tegevust. Üha enam on oluline tugineda teadustulemustele ning vastavalt nendele võtta vastu ühiskonda puudutavaid otsuseid. Teaduskommunikatsioonil on üha suurem roll meie igapäevaelus. Teaduspreemia määramise ettepanekute hindamiseks on võimalik kasutada eksperte, sh ettevõtlusorganisatsioonide esindajaid. Välisekspertide kaasamine on paljudel juhtudel ainus võimalus adekvaatselt hinnata, kas tegemist on paradigmaatilise avastusega ja/või kas see on muutnud vastava valdkonna maailmapilti. Samuti võib osutuda vajalikuks ettevõtlusorganisatsioonidest ekspertide kaasamine. Samas on komisjonile laekunud ettepanekuid selle kategooria preemia andmiseks töödele, mis ilmselgelt ei vasta nõutud kriteeriumitele. Sellisel juhul piisab otsustamiseks komisjoni liikmete kompetentsist ning välisekspertide kaasamine võib anda pigem negatiivse signaali Eesti teaduse kohta.

Lõike 6 punktis 3 sätestatakse erand § 3 lõikele 2 olukorraks, kui mõnes valdkonnas ei ole aastapreemiaks sobival tasemel teadustöid. Kuivõrd välja antakse kuni kaheksa preemiat ja igas valdkonnas vähemalt üks, siis olukorras, kus mõnes valdkonnas kvalifitseeruvaid töid ei ole, võibki mõni teine valdkond anda komisjoni soovitusel sõltuvalt välja isegi kolm preemiat.

Lõike 6 punktis 4 antakse erandjuhul komisjonile võimalus muuta aastapreemia määramise ettepaneku valdkondlikku kuuluvust. Üha enam on teadusvaldkonnad interdistsiplinaarsed ning seetõttu võib osutuda vajalikuks kvalifitseerida esitatud töö teises valdkonnas.

Lõike 6 punkti 5 kohaselt on komisjonil kaalutusõigus määruse § 3 lõikes 2 nimetatud ajaperioodi pikendamise osas. Säte hõlmab neid kandidaate, kes on viimase nelja kalendriaasta jooksul viibinud emapuhkusel, lapsendaja puhkusel või vanemapuhkusel, täidavad hoolduskohustust või on eemal meditsiinilistel põhjustel. Nimetatud juhtudel võib komisjon arvestada pikemat ajaperioodi kui neli aastat. Täpse arvestusse minevate aastate arvu otsustab komisjon vastavalt tegelikult teadustööst eemal viibitud aastate arvule. Eesti teadlaskond on noorenemas ja üha rohkem on teadusesse tulnud naisteadlasi, kes teadustöö kõrvalt on loonud endale pere ja on seetõttu olnud mõne(d) aasta(d) aktiivsest teadustööst eemal. Lapsendaja puhkuse või vanemapuhkuse tõttu saab pikendada ka meesteadlaste osas toetuse määramisel arvesse minevat perioodi.

Eelnõu §-s 6 sätestatakse teaduspreemiate komisjoni töökord. Lõikes 1 täpsustatakse, et üldreeglina on komisjon otsustusvõimeline, kui komisjoni istungist võtab osa kaks kolmandikku komisjoni liikmetest. Komisjoni otsustusvõimelisus ei ole seotud esimehe kohalolekuga. Istungit võib läbi viia mistahes vormis, sealhulgas veebipõhise koosolekuna.

Lõike 2 kohaselt võtab komisjon otsuse preemiate hindamise osas vastu lihthäälteenamusega salajasel hääletusel.

Lõike 3 kohaselt, kui teaduspreemia kandidaatidest ükski ei saa lihthääälteenamust, korraldatakse enim poolthääli saanud kandidaatide vahel teine hääletusvoor. Kui ka teises hääletusvoorus ei õnnestu komisjonil otsust vastu võtta, otsustab komisjoni esimees või tema äraolekul teda vastavalt § 6 lõikele 5 asendav komisjoni liige, kas korraldada veel üks hääletusvoor, eelistada kindlat kandidaati, heita liisku või teha valdkonna eest vastutavale ministrile ettepanek jagada teaduspreemia mitme kandidaadi vahel. Kui teaduspreemia kandidaadiks osutub teaduskollektiiv, tehakse ministrile ettepanek teaduspreemia jagamise kohta kollektiivi liikmete vahel vastavalt nende teaduslikule panusele.

Lõikes 4 sätestatakse, kuidas osalevad komisjoniliikmed komisjoni töös, kui nad ise on esitanud preemia kandidaadiks või teinud kuue aasta jooksul koostööd elutööpreemia kandidaadiga või olnud aastapreemiale esitanud tööde tsükli mingi osa kaasautoriks. Järjest enam publitseeritakse interdistsiplinaarseid paljude kaasautoritega töid, kus igal autoril on väike ja kindel, kuid mitte määrav roll. Taolise kaasautorluse puhul ei ole mõistlik komisjoni liikmeid arutelust välja jätta. Küll aga on loogiline, et ka sellise kaasautorluse puhul võib alati tekkida kahtlus erapooletuses siis, kui vastav töö kuulub preemiale esitanud tsükklisse.

Lõikes 5 antakse komisjoni liikmele võimalus end teatud juhtudel preemia määramise arutelust või hääletamisest taandada. Komisjoni senine praktika ja hea tava on olnud, et kõigil juhtudel, kui kaasautorlus või muud sidemed (nt pere- või tööalased sidemed) komisjoni liikme ja preemiakandidaatide vahel võivad anda tunnistust erapoolikusest, siis esitavad komisjoni liikmed enesetaanduse palve kas arutelust või hääletusest.

Lõike 6 kohaselt kui komisjoni liige ei osale lähtuvalt sama paragrahvi lõigetes 4-5 toodud põhjustel teadustööde hindamisel, arvestatakse lihthääälteenamust vastavalt hääleõiguslikele komisjoni liikmete arvule ning ei kohaldata kahe kolmandiku liikmete osavõtu nõuet, et komisjon oleks otsustusvõimeline. Kuna tegemist on suhteliselt väikese arvu komisjoniliikmetega ja suhteliselt suure arvu kandidaatidega, on oluline ette näha võimalikke nn patisituatsioone. Seetõttu sätestatakse määruuses võimalus teadustöö hindamise otsustamisel kasutada lihthääälteenamust vastavalt hääleõiguslike komisjoniliikmete arvule.

Lõikes 7 säilitatakse põhimääruse senine sõnastus, millega sätestatakse, et komisjoni tegevusega seotud kulud katab Haridus- ja Teadusministeerium eelarves Eesti Teaduste Akadeemiale selleks ettenähtud vahenditest. Komisjoni teenindamise tagab Eesti Teaduste Akadeemia.

Eelnõu §-s 7 sätestatakse, kuidas preemiad määratakse ja millal üle antakse. Preemiad määrab Vabariigi Valitsus haridus- ja teadusministri esildisel komisjoni ettepanekute alusel. Preemiate üleandmine on eelnõus sõnastatud nii, et preemiad antakse preemia saajatele üle Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamise raames.

Eelnõu §-s 8 sätestatakse määruuse jõustumine. Määrus jõustub koos teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse jõustumisega 1. oktoobril 2025. aastal.

3. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga ei võeta kasutusele uusi termineid.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu ei ole puutumuses Euroopa Liidu õigusaktidega.

5. Eelnõu mõjud

Määrusega luuakse alus riigi teaduspreemiate määramiseks. Tegemist ei ole uue regulatsiooniga, riigi teaduspreemiaid on välja antud aastakümneid. 2024. aastal tehtud muudatusega ühtlustati pikaajalise tulemusliku teadus- ja arendustöö eest määratava preemia rahaline suurus teiste Eestis väljaantavate elutöö preemiatega, muudeti valdkondade klassifikatsioone, milles preemiaid välja antakse, samuti komisjoni õiguseid ja teaduspreemiate määramise korda. Uue põhimääruse kehtestamine annab aluse jätkata riigi teaduspreemiate väljaandmist ning tunnustada sellega teadlasi väljapaistvate teadus- ja arendustöö tulemuste eest. Kuivõrd eelnõuga ei tehta muudatusi võrrelduna seni kehtinud riigi teaduspreemiate põhimäärusega, ei kaasne eelnõuga ka täiendavaid mõjusid.

Vabariigi Valitsuse 10. oktoobri 2024 määrus nr 63 „Riigi teaduspreemiate põhimäärus“ tunnistatakse TAIKS-i jõustumisel kehtetuks ning käesolev eelnõu kehtestatakse uue terviktekstina.

Sihtrühmad, keda määrus mõjutab:

Eesti Teaduste Akadeemia, Haridus- ja Teadusministeerium

5.1. Sotsiaalne mõju, sealhulgas demograafiline mõju

Määruse eelnõul ei ole otsest puutumust soolise võrdsuslikkuse ning võrdseid võimalusi edendava mõjuga. Riigi teaduspreemiate määramise kõige olulisem kriteerium on silmapaistvad teadustulemused. Eelnõul on positiivne sotsiaalne mõju läbi ühiskonna teadlikkuse tõstmise teadlaste töö tulemustest.

5.2. Mõju haridusele, kultuurile ja spordile

Määruse eelnõul on positiivne mõju teadlaste stimuleerimisel nende silmapaistva teadus- ja arendustöö tunnustamise kaudu.

5.3. Mõju riigivalitsemisele

Määruse eelnõuga kavandatud regulatsioon annab selge raamistiku riigi teaduspreemiate määramiseks, kehtestades teaduspreemiate suuruse, nende liigid, määramise tingimused ja korra ning riigi teaduspreemiate komisjoni tegevusega seonduva. Eelnõus on määratletud Vabariigi Valitsuse, Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Eesti Teaduste Akadeemia rollid seoses riigi teaduspreemiate määramisega.

Määruse jõustumisega ei kaasne otseseid mõjusid järgnevates valdkondades: majandus, loodus- ja elukeskkond, infotehnoloogia ja infoühiskond, riigikaitse ja välisturvalisus, siseturvalisus, regionaalareng.

Kavandatud muudatusega ei kaasne ebasoovitavaid mõjusid.

6. Määruse rakendamise seotud tegevused, vajalikud kulud ja määruse rakendamise eeldatavad tulud

Määruse jõustumisega ei kaasne täiendavaid riigieelarvelisi kulusid ja tulusid.

7. Määruse jõustumine

Määrus jõustub 1. oktoobril 2025 teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse jõustumisel.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu esitatakse kooskõlastamiseks ministeeriumitele ja Riigikantseleile ning arvamuse avaldamiseks teadus- ja arendusasutustele, ülikoolidele ja evalveeritud rakenduskõrgkoolidele, Eesti Töandjate Keskliidule, Eesti Kaubandus-Tööstuskojale, Teenusmajanduse Kojale ning Eesti Teaduste Akadeemiale ning Eesti Noorte Teaduste Akadeemiale.

Liisa-Ly Pakosta
justiits- ja digiminister
haridus- ja teadusministri ülesannetes